

Тополя Р.В.

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА В УКРАЇНІ

У статті розкриті особливості адміністративно-правового статусу експерта з питань права в Україні. Доведено, що експерти з питань права залучаються тоді коли виникає потреба про застосування аналогії закону, аналогії права, доктрини або змісту норм іноземного права. Легально вона застосовується в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві, проте об'єкт має застосовуватися також в кримінальному судочинстві, провадженням у справах про адміністративні правопорушення та при вирішенні юридичних суперечок в адміністративний спосіб. Експертами з питань права можуть бути вчені правники, які мають науковий ступінь доктора юридичних, кандидата юридичних наук, доктора філософії у галузі права та є відомими теоретиками права, або (та) фахівцями в секторі здійснення експертизи. Категорія «відомі» не є однозначною, проте, вона може бути визначена за сукупністю критеріїв, провідним з яких є високий (належний) індекс цитування, додатковим – наявність фундаментальних загальноюридичних чи теоретичних у галузі наукової експертизи праць, або спеціальних наукових знань з предмету експертного аналізу. Висновок експерта в галузі права має «м'яку» правову природу, він не є доказом, а є джерелом відомостей, які можуть бути використанні для кваліфікації правовідносин сторін юридичного конфлікту, він пишеться у довільній формі з урахуваннях методології юридичних наукових досліджень та судової (адміністративної) практики. Практично експерт з питань права має здійснює свою професійну діяльність тільки добровільно, він має знати мету експертного аналізу, а також право на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду. Експерт з питань права, який надав згоду на проведення дослідження зобов'язаний з'явитися до суду (адміністративного органу) за його запрошенням, відповідати на поставлені питання, надавати роз'яснення. Науковець у галузі права, який погодився бути експертом з питань права за помилки (зловживання) при здійсненні експертизи з питань права несе виключно моральну відповідальність своєю науковою репутацією.

Ключові слова: адміністративний орган, адміністративно-правовий статус, висновок, експерт з питань права, наукова репутація, наукові знання, судочинство.

Постановка проблеми. Українська правова система знаходиться у процесі свого розвитку. В першу чергу на нього позитивно впливає Євроатлантична інтеграція української держави та суспільства. Одним з прикладів позитивного досвіду здійснення правосуддя у країнах учасницях Європейського союзу, США та Великобританії є інститут «amicus curiae», що дослівно означає «друг суду». Це особа (до того ж не тільки фізична), яка не є процесуальною стороною у справі, володіє виключними юридичними або професійними знаннями з важливої теми, що має місце в конкретній справі, і водночас бере участь в її розгляді з метою сприяння ухваленню справедливого судового рішення. У результаті своєї роботи такі «друзі суду» надають суду, що розглядає конкретну справу, amicus curiae brief, тобто свою думку, погляд, звіт. Особливо розповсюджена така форма правової експертизи у США та Великій Брита-

нії, однак інколи вона застосовується і в країнах з правовими системами континентального права. Водночас дещо схожою формою правової експертизи є інститут генеральних адвокатів, які діють у структурі суду Європейського Союзу (Європейський суд справедливості, Люксембург). Такі «адвокати» надають допомогу суддям, пишучи необов'язкові письмові висновки, що містять рекомендації з розгляду конкретної справи [1].

В українській системі права названий вище інститут отримав своє законодавче оформлення у формі «експерт з питань права». Він активно розвивається, тому виникає нагальна необхідність узагальнити як його теоретичні так і практичні надбання і проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні звертали свою увагу вчені В. Авер'янов, В. Атаманчук, В. Басай,

П. Біленчук, Т. Водоп'ян, В. Галаган, В. Галунько, А. Гірняк, Є. Додіна, Ф. Джавадов, Я. Журавель, Н. Загородня, О. Єщук, А. Іванишук, В. Ковальова, Р. Кляпчук, А. Лазебний, О. Михайлов, А. Нікуліна, І. Новіков, О. Олійник, І. Пиріг, В. Ревака, І. Сабадаш, О. Сабинін, М. Сегай, Е. Сімакова-Єфремян, Г. Стрілець, О. Угровецький, А. Фурман, В. Шепітько, С. Шестаков, В. Юрчишин, В. Юсупов та ін.

Проте вони безпосередньо аналізованої нами проблематики не торкалися, присвятивши свої наукові пошуки найбільш загальним спеціальним або суміжним викликам.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому щоб на основі теорії адміністративного права, доктринальних знань та діючого законодавства розкрити адміністративно-правовий статус експерта з питань права в Україні.

Виклад основного матеріалу. Окремою нормою Кодекс адміністративного судочинства виділяє експерта з питань права (ст. 69). Який може залучатися, як особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду [2].

При цьому треба підкреслити, що на відміну від адміністративного судочинства у кримінальному судочинстві експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права (підкреслено нами. Р. Т). Також не врегульоване це в нормах права профільного Закону України «Про судову експертизу» [3].

В діючому Кодексі України про адміністративні правопорушення згадується інший фахівець у галузі права, як захисник, який за законом має

право на надання правової допомоги особисто за законом, або за дорученням юридичної особи. Однак, як видно із тільки що зазначеного така особа буде мати правовий статус захисника, а не експерта [4].

Отже, залишаються норми адміністративного процесу, цивільного процесу, які прямо визначають, що експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду [11]. Та норми господарсько процесуального кодексу, які виписують, що експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду [12].

Отже, експерт з питань права в діючому законодавці може залучатися в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві.

Що стосується кримінального судочинства та проваджень у справах про адміністративні правопорушення, то вчені та суб'єкти законодавчої ініціативи вважать доцільно легалізувати аналізованим нами інститут і для нього. Так, згідно з проектом закону України від 15 січня 2020 р. № 2741 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо проведення експертизи з питань права», пропонувалось доповнити Кримінально процесуальний кодекс України ст. 242-1 «Експерт з питань права», яким може бути залучена особа, яка має науковий ступінь доктора юридичних наук або атестат професора та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридич-

ної особи, щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи. Експерт з питань права зобов'язаний: дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання; з'явитися до суду за його викликом; роз'яснити свій висновок і відповідати на поставлені судом питання. За відсутності заперечень учасників кримінального провадження експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Експерт з питань права має право: знати мету свого виклику до суду; відмовитися від участі у судовому провадженні, якщо він не володіє відповідними знаннями; на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду. Експерт з питань права не має права передоручати проведення експертизи іншій особі. Та доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення, ст. 273-1 «Експерт з питань права», як особи, яка має науковий ступінь доктора юридичних наук або атестат професора та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи приймається судом, у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення [5].

Ми підтримуємо пропозиції щодо законодавчого закріплення інституту експерта з питань права в нормах кримінально-процесуального права та проваджень у справах про адміністративні правопорушення.

За правовою традицією, виробленою за основи, в першу чергу, норм цивільного процесу висновок експерта в галузі права не містить дослідження, яке стосується обставин справи, і є джерелом не доказової інформації, а джерелом відомостей, які можуть бути необхідними для кваліфікації судом правовідносин сторін і вибору правової норми, яка підлягає застосуванню, проте не пов'язані із встановленням обставин справи. Висновок експерта у галузі права не має здатності підтвердити чи спростувати яку-небудь обставину, яка входить до предмета доказування у справі. Висновок не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Він викладається в довільній формі, проте так чи інакше, у документі, складеному спеціалістом в галузі права у зв'язку з проведенням правової оцінки щодо конкретної справи, має бути зазначено: назву акту (висновок експерта з питань права); у якій справі (її номер, назва); від кого отримано запит на проведення експертизи в галузі права; які питання поставлені перед експертом з питань

права; які матеріали надані в розпорядження експерта, що на їх підставі зроблено висновок (їх перелік, обсяг); відомості про експерта з питань права, який надав висновок (з даними про науковий ступінь, вчене звання, академічні звання, посаду, стаж роботи за спеціальністю тощо); викладення фактичних обставин справи, які експерт з питань права вважає доведеними; юридичні підстави для оцінки (якими нормативно-правовими актами з виділенням, за потреби, часу набуття керувався експерт з питань права; відповідь окремо на кожне з запитань, поставлених перед експертом з питань права (з аргументацією); загальний висновок; підпис експерта з питань права. Суд може посылатися в рішенні на висновок експерта як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має дійти самостійних висновків щодо відповідних питань [6].

Переходячи до аналізу підстав виникнення адміністративно-правового статусу експерта у галузі права, слід зазначити, що згідно з діючою редакцією Закону України «Про вищу освіту» доктор філософії – це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вчентій раді. Доктор мистецтва – це освітньо-творчий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Особа має право здобувати ступінь доктора мистецтва у творчій аспірантурі [7]. Інших видів наукового ступеня аналізований спеціальний освітній Закон від 1 липня 2014 р. № 1556-VII не передбачає. Проте, профільний науковий Закон від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII, оперує юридичною категорією «доктор наук», як науковий ступінь, що здобувається особою на основі ступеня доктора філософії (кандидата наук) за науковою спеціальністю та передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, що забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані у наукових виданнях. Документами про науковий ступінь є дипломи доктора філософії, кандидата наук, доктора наук [8].

Отже, здійснений формально-догматичний аналіз дає підстави стверджувати, що необхідною умовою залучення особи як експерта з питань права є наявність в нього наукового ступеня, а саме доктора юридичних наук, кандидата юридичних наук, доктора філософії у галузі права або доктора мистецтва.

Що стосується категорії «визнаний фахівець у галузі права» то тут не усе так однозначно. Згідно з словником української мови – «визнаний» це який одержав загальне визнання, відомий всім або багатьом [9]. М. Шимило, вважає, що це дійсно складно, однозначно зрозуміти, чи є фахівець у галузі права визнаним. Оскільки це поняття є оціночним, а все що є оціночним на практиці призводить, як правило, до різночитання та плутанини. Зрештою, ким має бути визнаний такий науковець. На думку М. Шумила відповідь необхідно шукати не в юридичних спеціалізованих текстах, а в загальнонаукових підходах, щоб не допустити підміни двох схожих, проте діаметрально протилежних понять «відомий» та «визнаний». Адже бути відомим вченим – не значить бути визнаним (авторитетним), тому що дорога до слави не завжди вистелена досягненнями та чеснотами. А отже, експерта мають визнати саме особи, які можуть оцінити його досягнення в тій чи іншій галузі права, тобто власне науковці, які самі здійснюють наукову діяльність. Йдеться про застосування не досконалих, але поки єдиних методів наукометрії. Для європейського та американського наукового простору абсолютно звичним є в своїх CV (резюме) вказувати свій індекс цитування. Одним із найпопулярніших є індекс Гірша (h-індекс), суть якого зводиться до того, що чим більше науковця цитують, тим вищий у нього індекс Гірша. Наголошую, це не досконала, але сьогодні єдино можлива модель об'єктивної оцінки «наукового визнання», оскільки жодні регалії, жодні нагороди, жодні почесні звання та посади, у тому числі керівні, не можуть бути критерієм оцінки «визнання». Визнаний вчений – той, чії праці авторитетні та несуть нові знання, які використовують інші науковці для продовження своїх досліджень [1].

Ми в цілому підтримує такий підхід М. Шумила, що однією з провідних ознак «відомості» вченого, для наукової спільноти та залучення його в якості експерта у галузі права є його індекс цитування. Хоча не єдиною. Додатковими критеріями має бути наявність у вченого правника наукових праць з теорії відповідної галузі права та тематики (предмету) здійснення експертизи.

Висновки. Отже, адміністративно-правовий статус експерта з питань права в Україні характеризується наступними особливостями:

- експерти з питань права залучаються тоді коли виникає потреба про застосування аналогії закону, аналогії права, доктрини або змісту норм іноземного права [10];

- легально вона застосовується в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві, проте об'єктивно має застосовуватися також в кримінальному судочинстві, провадженням у справах про адміністративні правопорушення та при вирішенні юридичних суперечок в адміністративний спосіб;

- експертами експерта з питань права можуть бути вчені правники, які мають науковий ступінь доктора юридичних наук, кандидата юридичних наук, доктора філософії у галузі права та є відомими теоретиками права, або (та) відомими фахівцями в секторі здійснення експертизи;

- категорія «відомий» не є однозначною, проте, вона може бути визначена за сукупністю критеріїв, провідним з яких є високий (належний) індекс наукового цитування, додатковим – наявність фундаментальних загальноюридичних чи теоретичних у галузі наукової експертизи праць, або спеціальних наукових знань з предмету експертного аналізу підтверджених науковими (методичними) публікаціями;

- висновок експерта в галузі права має «м'яку» правову природу, він не є доказом, а є джерелом відомостей, які можуть бути використанні для кваліфікації правовідносин сторін юридичного конфлікту, він пишеться у довільність формі з урахуваннях методології юридичних наукових досліджень та визнаної судової (адміністративної) практики;

- практично експерт з питань права має здійснює свою професійну діяльність тільки свідомо, при цьому він має знати мету експертного аналізу, а також реалізовувати своє право на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з такого виду діяльності;

- експерт з питань права, який надав згоду на проведення дослідження зобов'язаний з'явитися до суду (адміністративного органу) за його запрошенням, відповідати на поставлені питання, надавати роз'яснення;

- науковець у галузі права, який погодився бути експертом з питань права за помилки (зловживання) при здійсненні експертизи з питань права несе виключно моральну відповідальність своєю науковою та юридичною репутацією.

Список літератури:

1. Шумило М. Експерт з питань права: новела процесуальних кодексів, що потребує обґранкування судовою практикою. Верховний суд. 2019. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/632677/>
2. Кодекс адміністративного судочинства України. *Верховна Рада України*. 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Про судову експертизу. Закон України 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28, ст. 232. *Верховна Рада України*. 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради УРСР* від 18.12.1984. № 51. стаття 1122. *Верховна Рада України*. 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10/card6#Public>
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо проведення експертизи з питань права. Проект закону України від 15 січня 2020 р. № 2741. Ліга Закон. 2023. <https://ips.ligazakon.net/document/OI01166A>
6. Висновок експерта у галузі права в цивільному процесі. 2023. Безоплатна правова допомога. https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA_%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0_%D1%83_%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%B2_%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96
7. Про вищу освіту. Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
8. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 3. ст. 25.
9. Визначений. Словник Української мови. 2023. <https://sum.in.ua/s/vyznanyj>
10. Поліводський О. Експерт у галузі права: новела процесуального законодавства чи усталена практика, закріплена в законі?. *Закон і Бізнес*. 2019. <https://zib.com.ua/ua/131753.html>
11. Цивільно процесуальний кодекс України. *Голос України* офіційне видання від 18.05.2004. № 89.
12. Господарський процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6, ст. 56. *Верховна Рада України* 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

Topolia R.V. ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF A LAW EXPERT IN UKRAINE

The article reveals the peculiarities of the administrative and legal status of an expert on legal issues in Ukraine. It has been proven that legal experts are involved when there is a need to apply the analogy of law, analogy Rule of Law, doctrine, or the content of norms of foreign law. Legally, it is used in administrative, civil, and economic proceedings, but the objects should also be used in criminal proceedings, proceedings in cases of administrative offenses and in the resolution of legal disputes in an administrative manner. Experts of the legal expert can be legal scholars who have the academic degree of Doctor of Law, candidate of legal sciences, Doctor of Philosophy in the field of law and are well-known legal theorists, or (and) specialists in the field of expertise. The "known" category is not unambiguous, however, it can be determined by a set of criteria, the leading one of which is a high (proper) citation index, additional – the presence of fundamental general legal or theoretical works in the field of scientific expertise, or special scientific knowledge about expert analysis. The opinion of an expert in the field of law has a "soft" legal nature, it is not evidence, but a source of information that can be used to qualify the legal relations of the parties to a legal conflict, it is written in an arbitrary form considering the methodology of legal scientific research and judicial (administrative) practices. In practice, an expert on legal issues must carry out his professional activity only voluntarily, he must know the purpose of expert analysis, as well as the right to payment for services and compensation for costs associated with a summons to court. A legal expert who has given consent to conduct research is obliged to appear before the court (administrative body) at its invitation, answer the questions raised, and provide explanations. A scientist in the field of law who agreed to be an expert on legal issues for mistakes (misuses) in the implementation of legal expertise is solely morally responsible for his scientific reputation.

Key words: administrative and legal status, administrative body, conclusion, legal expert, proceedings, scientific knowledge, scientific reputation.